

Wstęp

Siedemnasty numer „Rocznika Ruskiej Bursy”, na rok 2021, poświęciliśmy łemkowskiej/ rusińskiej przestrzeni. Przestrzeń jest tu pojmowana jako jedna z podstawowych kategorii kulturowych, ściśle powiązanych z tożsamością etniczną i różnymi wzorami orientacji tworzonymi społecznie przez daną wspólnotę. Już w samej nazwie-etnonimie Rusinów Karpackich znajduje się bezpośrednie odniesienie przestrzenne do konkretnego terytorium, które zostało mocno usymbolicznione w dyskursie etnicznym/ kulturowym. Artykuły prezentujące w niniejszym numerze „Rocznika” wskazany temat odnoszą się do różnych aspektów rozpoznawania, znakowania, dyskursu, działań, strategii, tworzenia przestrzeni i w przestrzeni.

W stałym układzie numeru zachowujemy porządek wprowadzony od początku wydawania czasopisma. Zasadniczą część, *Dyskurs*, poprzedzają *Dokumenty*, gdzie zamieszczonych zostało kilkanaście pism dotyczących jednego z głównych łemkowskich miejsc pamięci – Florynki i starań Stowarzyszenia Łemków i Stowarzyszenia „Ruska Bursa” w Gorlicach o ulokowanie w miejscu historycznego wieceu tablicy upamiętniającej to wydarzenie. Starania trwają od 2018 r. a pisma dokumentują odbytą do tej pory drogę konsekwentnego egzekwowania pozornie gwarantowanych mniejszościom praw do własnej pamięci wspólnotowej.

Dyskurs tworzy siedem tekstów naukowych, które są odpowiedzią na pytanie o treść, formę, metodę i cel łemkowskiego dyskursu przestrzennego.

Tekst autorstwa Henryka Fontańskiego *Лемківскы просторовы выражыня в системі і в тексті* koncentruje się na prześledzeniu form językowych, które tworzą i wyrażają wyobrażenia przestrzenne użytkowników języka łemkowskiego na poziomie gramatyczno-składniowym i ukazaniu sposobów ich funkcjonowania w tekstach.

Tekst mojego autorstwa «*Заспівати свою пісню на своїм подвір'ю*» – *достоменніст простору/ достоменніст в просторі* jest prezentacją koncepcji dynamicznej relacji przestrzeni i tożsamości w związku z gruntowną destrukcją łemkowskiej przestrzeni etnicznej po 1947 r. Mit reinwencyjny, przestrzeń pragmatyczna, migrowanie rytualne to strategie tożsamościowe bazujące na wartościach przestrzennych. Bezpośrednie i pośrednie zależności w zakresie chronienia i rewitalizacji języka ojczystego od danego typu przestrzeni łemkowskiej to jeszcze inny, ukazany w artykule, aspekt powiązania przestrzeni z tożsamością.

Następny tekst, *Zmiany lokalizacji obiektów cerkiewnych na Łemkowynie w XVIII i XIX wieku. Wybrane przykłady*, autorstwa Damiana Nowaka, łączy w sobie podejście archiwisty/dokumentalisty i antropologa w rozpoznawaniu przyczyn i zasad według jakich dokonywano na Łemkowynie zmian miejsca budowy świątyń. Analiza historycznych map, dokumentów pisanych i danych opartych na współczesnych technikach dokumentujących ukazuje na wybranych przykładach najczęstsze przyczyny zmian ulokowania cerkwi, którymi były naturalny ruch budowlany, rozwój przestrzenny wsi i zmiany w granicach administracyjnych parafii.

W artykule Andrzeja Zięby *Dziedzictwo kulturowe Łemków jako problem badawczy w humanistyce i temat dyskursu w Polsce* dyskutowane są dwa aspekty odnoszące się do kulturowego dziedzictwa Łemków. Pierwszy to stosunek Polaków do tego dziedzictwa, odzwierciedlony w dyskursie publicznym rozumianym nie tylko jako wypowiedzi, ale też jako inicjatywy. Drugi to sposób analizowania losu łemkowskiego dziedzictwa w humanistyce bez perspektywy porównawczej. Zięba poddaje obydwie te aspekty analizie krytycznej i formułuje wnioski badawcze.

Jako kolejny zamieszczony został artykuł Daniela Nowaka *Uście Ruskie w latach 1785-1789 w świetle Metryki Józefińskiej*. Na bazie pierwszego gruntowego katastru Galicji, czyli tzw. Metryki Józefińskiej Uścia Ruskiego przeprowadzona została przestrzenno-gospodarcza charakterystyka tego miasteczka w drugiej połowie lat 80. XVIII w. Autor uznaje, że charakterystyka miasteczka w tym okresie może być traktowana jako przykład specyficznego charakteru miejscowości zamieszkałej przez społeczność łemkowską, co wynika z faktu, że na prawie całym obszarze ówczesnej Łemkowyny funkcjonował podobny system gospodarczy.

Kolejny artykuł, *Wieś zapamiętana. Rekonstrukcja łemkowskiej przestrzeni kulturowej sprzed wysiedlenia na przykładzie wsi Bartne*, autorstwa Klaudii

Nowak, jest częścią pracy magisterskiej autorki opracowaną na bazie materiału z przeprowadzonych w terenie wywiadów. Na podstawie ustnych narracji bartnian w artykule podjęta została próba odtworzenia przestrzeni kulturowej Bartnego sprzed wysiedlenia. Efektem jest nakreślona mapa różnych części wsi – taka, jaką zachowali w pamięci jej mieszkańcy.

Przedostatnim tekstem z części *Dyskurs* jest artykuł Bohdana Horbala *Лемківскы генералы і высшы офіцеры*, który jest odpowiedzią na zaproszenie do publikowania w numerze „Rocznika” poświęconym przestrzeni m.in. tekstów ukazujących głębokie usymbolizowanie kategorii przestrzennych w dyskursie etnicznym, tożsamość wyrażającą się, narratywowaną przez te kategorie, etniczne zawłaszczanie, znakowanie przestrzeni, mityzowanie, mistyfikacje. Horbal, zamieszczając informacje biograficzne o kilku wyższych oficerach, w tym generałach, o których wspomina się, iż byli Łemkami, wskazuje, że są wśród nich też tacy, w przypadku których łemkowskiego rodowodu i przynależności etnicznej nie sposób wykazać.

Dyskurs zamyka już tradycyjnie tekst uznany w humanistyce współczesnej za wysoce znaczący w temacie wiodącym numeru, przetłumaczony na język łemkowski. Tym razem jest to tłumaczenie jednego rozdziału ze znanej książki twórcy geografii humanistycznej Yi-Fu Tuana *Przestrzeń i miejsce*.

W części *Inspiracje* czytelnik znajdzie sygnałną informację o dwóch interesujących projektach translatorskich zrealizowanych w 2021 r. Zamieszczone zostały tu przykładowe fragmenty z tłumaczenia łemkowskiej poezji powysiedleńczej na język włoski dokonanego przez Silvię Bruni. W podobny sposób zaprezentowano też drugi projekt – tłumaczenie wierszy Petra Murianki na język śląski dokonane przez Bartłomieja Wanota. Z obszernego wyboru przetłumaczonych wierszy przytoczone zostały dwa przykłady.

W części *Recenzje i sprawozdania* znalazł się jedyny w tym numerze „Rocznika” tekst nadesłany z przestrzeni rusińskiej po południowej stronie Karpat. Jest to recenzja zbioru humoresek i felietonów rusińskiego autora Mira Żołobanycza, napisana przez Petra Medvidia. Recenzent nie ogranicza się do prezentacji tej publikacji, dokonuje też jej krytycznej oceny.

Drugi tekst zamieszczony w tej części powstał w związku z 20. rocznicą utworzenia wyjątkowej dla całego procesu emancypacyjnego – który zaczął się rozwijać w obszarze kultury i tożsamości łemkowskiej od około połowy XIX w. – jednostki edukacyjnej. Przypomnienie utworzonej w 2001 r. i funkcjonującej do 2017 r. na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie filologii rosyjskiej z językiem rusińsko-łemkowskim, zwanej filologią łemkowską,

zawdzięczamy Monice Tylawskiej, absolwentce tej filologii, obecnie nauczycielce języka łemkowskiego w Liceum Ogólnokształcącym im. Marcina Kromera w Gorlicach.

Jak wynika z tego krótkiego przeglądu treści 17 numeru „Rocznika Ruskiej Bursy”, udało się i tym razem przygotować numer monograficzny czasopisma z cennymi artykułami i dokumentami co najmniej w 50% łemkowskojęzycznymi. Warto zaznaczyć, że czasopismo ciągle się rozwija zarówno merytorycznie jak i formalnie. Obecnie jest to wyspecjalizowane naukowe interdyscyplinarne czasopismo łemkoznawcze o zasięgu międzynarodowym. Jest indeksowane w następujących bazach danych: EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service, Index Copernicus Journal Master List, Google Scholar. Znajduje się również w procesie ewaluacyjnym do baz ERIH PLUS i Directory of Open Access Journals. Od tego roku znajduje się także w wykazie punktowanych czasopism naukowych Ministerstwa Edukacji i Nauki.

Helena Duć-Fajfer

Kraków, 15.12.2021 r.